

A SZERZŐI JOGI STRATÉGIÁK MINŐSÉGRE GYAKOROLT HATÁSA¹

ANTON QUAEDVLIEG

Professor (Radboud University Nijmegen)

(Szakfordítás: POGÁCSÁS ANETT, egyetemi tanársegéd, PPKE JÁK)

I. Bevezetés

A szerzői jog instrumentális megközelítése egyre népszerűbb. Elvárásként fogalmazódik meg, hogy a szerzői jog hozzájáruljon ‘a tudomány és a művészetek fejlődésének’ előmozdításához, tehát a szerzői jogban ismert kizárólagos jogok segítségével egyfajta társadalmi előny elérése. Az, hogy napjainkban egyre növekvő figyelem kíséri ezt a folyamatot, teljesen jogos és egyben üdítő jelenség, még akkor is, ha a szerzői jog szerepének méltánytalan kisebbitését jelentené az instrumentális oldal túlsúlyozása az igazságosságra törekvéssel szemben, amely ugyancsak céljai közé tartozik.

A szerzői jog köztudottan szolgálja a tudomány és a művészetek előmozdítását, hiszen egyrészt ösztönzi a szerzői művek előállítását, másrészt megteremti a közönség ezekhez történő hozzáféréseinek optimális feltételeit. *De vajon játszik-e szerepet a kulturális és információs termékek (a továbbiakban: információs termékek) minőségének és sokféleségének fejlesztésében?* Bár egy tisztán instrumentális megközelítésből az információs termékek minőségének fejlesztése iránti elhivatottságnál nem is képzelhető el hősiesebb küldetés a szerzői jog számára, ez a kérdés mégis csak ritkán hangzik el. A legkevésbé sem meglepő hogy miért, hiszen a szerzői jogban több olyan alapvető megállapítást tehetünk, amely ellenkezik egy minőség-fokozó funkcióval:

Instrumentális megközelítése ellenére a szerzői jog továbbra is a magánjog része. Amit létrehoz, az egyfajta ‘tulajdon’, nem ‘policy’. Nem stratégiaképzés az elsődleges célja – semleges alapul szolgál egy mű felhasználásához. A kiváló mű létrehozá-

---

¹ In PAUL TORREMANS (szerk.): Copyright law. A handbook of contemporary research. UK Northampton, MA USA: Edward Elgar Publishing Limited, 2007. 449–459.

sára irányuló indíttatás már egyéni ösztönözöttségéből és közösségi megbecsülésből fog származni, nem a jog váltja ki.

Ha mégis létezik stratégiai megközelítés a szerzői jogban, akkor az elsősorban a piacsabályozás. A szerzői jog célja, hogy olyan rendszert hozzon létre, amely egyszerre nyújt méltányos védelmet a szerzőknek, és tisztességes versenykört az információs ágazatnak. Ezen védelem feltételei nem lehetnek diszkriminatívak. Egy olyan szerzői jog, amely messzemenően szubjektív, minőségi célokra törekszik, nem nyújthat a tisztességes versenyhez elengedhetetlen semleges szabályozási rendszert.

A szerzői jogon keresztül gyakorolt 'minőségi kontroll' a kormányzat befolyását jelenti egy olyan piacon, amely épp hogy minden más piacnál szabadabb kellene hogy legyen az ilyen befolyástól, hiszen a szabad információ piacáról van szó.

Ezen érvek ellenére most mégis gondolkozzunk el a fenti kérdésen.

II. A jogosult autonómiája kontra 'public policy' a szerzői jogban

1. Törvényi egyensúly a tulajdon és a hozzáférés között

Igencsak ódivatú megközelítésnek számítana, ha a szerzői jogot egyszerűen magántulajdonként fognánk fel. Korszerűbb megfogalmazásban a szerzői jog olyan eszköz, amely egyfelől meghatározott hatalmat biztosít a jogosultnak, ugyanakkor a biztosított privilégiumokat korlátok közé is szorítja bizonyos vonatkozásokban, hogy figyelmet kaphassanak a harmadik szereplők és a társadalom – mint egész – jogai és érdekei is. A szerzők és egyéb jogosultak szabadsága korlátozott a művek használatának megtiltására nézve. A szerzői jogban létező korlátozásokhoz és kivételekhez számos különböző érdek szolgálhat alapul. Lucie Guibault ebből a szempontból megkülönböztet alkotmányos jogok védelmét szolgáló érdekeket (a véleménynyilvánítás szabadsága, a magánszférához való jog), valamint az ágazati gyakorlathoz és versenyhez, az ismeretek terjesztéséhez fűződő, és a piaci veszteségek kapcsán felmerülő érdekeket.² Természetesen ezen érdekek egyfajta keveréke is előfordulhat – mint ahogyan sok esetben elő is fordul, ahogyan ezt a 'műhold irányelv'³ idézésével illusztrálhatjuk is. Ez az irányelv a határokon átnyúló műsorszórások útjában álló (szerzői jogi) akadályok eltörlésére szólít fel politikai, gazdasági, szociális, kulturális és egyes jogi célkitűzések támogatása érdekében.

A kizárólagos jog gyakorlására vonatkozó korlátozások többsége magán a szerzői jog terrénumán belül találhatóak. De jó néhány esetben a jogosult jogának gyakorlásában nem a szerzői jogi törvényben foglalt kivételek alapján, hanem 'külső' jogelvek, koncepciók által korlátozott. Így a versenyjog és/vagy a piaci hatalommal való

² LUCIE M. C. R. GUIBAULT: *Copyrights and contracts: an analysis of the contractual overridability of limitations on copyright*. Deventer: Kluwer Law International, 2002.

³ A Tanács műholdas műsorszórásra és a vezetékessé továbbközvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról szóló 93/83/EGK (1993. szeptember 27.) irányelve, OJ L 248/15 of 6.10.93.

visszaélés szabályai is akadályul szolgálhatnak. Néhány tagállamban pedig a szerzői jog gyakorlása közvetlenül az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke által biztosított véleménynyilvánítás szabadsága fényében is vizsgálható.⁴ Továbbá az sem zárható ki, hogy egy adott szellemi alkotáshoz fűződő jog gyakorlása sértheti a hivatás vagy foglalkozás megválasztásának szabadságát, habár úgy tűnik, az Európai Bíróság csak szélsőséges körülmények között ismeri el a fenti állítás igazságát: a szellemi alkotás igen aránytalan és elfogadhatatlan mértékben kell hogy korlátozza a hivatás és foglalkozás megválasztásának szabadságát, a garantált jogok lényegi tartalmát sértve.⁵

Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a szerzői jog 'köztársasága' nem mentes a paradoxonoktól. A nagytöbbségben lévő 'átlag polgárok', akiknek a jogai az összes létező korlátozásnak és kivételnek alá vannak vetve, egymás mellett élnek az interaktív, on-demand felhasználások 'szuverén szolgáltatóival'. A jelenlegi szerzői jogi jogforrások tartalmazznak olyan szabályokat, amelyek – bármennyire is meglepő – valamiféle hasonlóságot mutatnak az ősi társadalmakban létezett 'teljhatalommal'. Ezt példázza, hogy meglehetősen bonyolult a műveket szerződéses megállapodás alapján a nyilvánosság számára online hozzáférhetővé tevő európai szerző hatalmának határait megtalálni. Elég az információs társadalomban történő szerzői jogi harmonizációról szóló 2001/29/EK irányelvre (Infosoc irányelv)⁶ hivatkoznunk, és kiderül, hogy az ilyen szerzők igen erős többszörözési joggal rendelkeznek (2. cikk), amely csupán az 5. cikk (1) paragrafusában található szerény kivétel (bizonyos önálló gazdasági jelentőséggel nem bíró ideiglenes többszörözések) által korlátozott. Rendelkezik a művek nyilvánosságához közvetítésének jogával, beleértve a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételének jogát is. Nincs akadálya – legalábbis az irányelv szerint – annak sem, hogy a fent említett egyetlen kivételtől eltekintve a felhasználók által felhívható összes egyéb törvényi kivétel alól 'kiszereződjön'.⁷ Szabadon létrehozhat

⁴ HERMAN COHEN JEHORAM: Copyright and freedom of expression, abuse of rights and standard chicanery: American and Dutch approaches. *European Intellectual Property Review (EIPR)*, 2004, 275ff.; CHRISTOPHE GEIGER: *Droit d'auteur et droit du public à l'information, approche de droit comparé*. Paris: Litec, 2004.; CHRISTOPHE GEIGER: Die Schranken des Urheberrechts im Lichte de Grundrechte. In RETO M. HILTY – ALEXANDER PEUKERT (szerk.): *Interessenausgleich im Urheberrecht*. Baden-Baden: Nomos, 2004, 143ff.; CHRISTOPHE GEIGER: „Constitutionalising” intellectual property law? The influence of fundamental rights on intellectual property in the European union. *International Review of Intellectual Property and Competition Law (IIC)*, 4/2006, 371ff.; J. GRIFFITHS – U. SUTHERSANEN (szerk.): *Copyright and free speech: comparative and international analyses*. Oxford: Oxford University Press, 2005.; P. BERT HUGENHOLTZ: Copyright and freedom of expression in Europe. In ROCHELLE COOPER DREYFUSS – DIANE LEENHEER ZIMMERMAN – HARRY FIREST (szerk.): *Expanding the boundaries of intellectual property*. Oxford: Oxford University Press, 2001.; P. TORREMANS (szerk.): *Copyright and human rights: freedom of expression – intellectual property – privacy*. Deventer: Kluwer, 2004.; STROWEL – TULKENS (szerk.): *Droit d'auteur et liberté d'expression*. Brussels: Larcier, 2006.

⁵ ECJ, 28 April 1998, Case C-200/96, *Metronome Musik/Music point Hokamp*, no. 21.

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

⁷ LUCIE M.C.R. GUIBAULT: Contracts and copyright exemptions. In P. BERT HUGENHOLTZ (szerk.): *Copyright and electronic commerce, legal aspects of electronic copyright management*. The Hague – London – Boston: Kluwer Law International, 2000, 125–163.

műve védelmére hatásos műszaki intézkedést, amelyet a felhasználóknak természetesen tilos megkerülniük (6. cikk). Emellett nem vonatkozik rá az a kötelezettség sem, hogy művét a szükséges mértékben elérhetővé tegye a kivétel vagy korlátozás kedvezményezettje számára (6. cikk (4) paragrafus első és negyedik mondata). Nem tagadhatjuk tehát: az ilyen szerző úgy uralkodik művén, akárcsak egy feudális kori szuverén a tulajdona felett. A pozitív jogban újra jelen van a *droit sacré et inviolable*.

Mindez különösen érdekes annak fényében, hogy a szerzői jog óriási területe ugyanakkor épp az ellenkező irányba fejlődik: a szerzői jog gyakorlása egyre növekvő mértékben esik külső irányelvek és/vagy ellenőrzés alá, különösen ahol közös jogkezelés vonatkozik rá. Vegyük erre példának a már említett 93/83/EGK 'műhold irányelvet'. Ezen irányelv 9. cikkének (1) paragrafusa szerint a tagállamok biztosítják, hogy a szerzői vagy szomszédos jogi jogosultak azon joga, hogy egy kábelszervezetnek a vezetékes továbbközvetítésre engedélyt adjanak vagy azt megtagadják, csak jogkezelő szervezet útján gyakorolható. Ezt a megoldást, amelyre az egyes nemzeti jogokban további példákat is találhatunk, *kiterjesztett közös jogkezelésnek* nevezünk: ahol a jogosult nem ruházta át jogainak kezelését a közös jogkezelőre, az azonos kategóriájú jogokat kezelő szervezetet kell az ő jogai képviselőjének is tekinteni. Az irányelv a megállapodásokról folyó tárgyalások még gördülékenyebbé tételére is tartalmaz kiegészítő rendelkezéseket. Így a 11. cikk arra kötelezi a tagállamokat, hogy biztosítsanak a felek számára a tárgyaláshoz igénybe vehető közvetítőket. A 12. cikk pedig annak biztosítását követeli meg, hogy a felek a vezetékes továbbközvetítés engedélyezésére vonatkozó tárgyalásokat jóhiszeműen kezdjék meg és folytassák le, továbbá hogy jogos indok nélkül a tárgyalásokat ne akadályozhassák meg, illetve ne hátráltathassák. A (34) preambulumbekendést idézve: a tárgyalásra a versenyjogra és a monopóliumok erőfölénnyel való visszaélésének megakadályozására irányadó általános vagy különös nemzeti rendelkezések keretében kerül sor. A közös jogkezelők egyre erősebb hatósági ellenőrzés alá vonása egyébként is általános tendencia, a zenei közös jogkezelők pedig egy verseny alapú rendszerbe kényszerülnek.⁸ Sőt, a közös jogkezelőktől elvárjuk, hogy stratégiájukban legyenek tekintettel a közérdekre.⁹

Több hasonló példa hozható fel. Így a bérleti és haszonkölcsönzési jogról szóló irányelv¹⁰ 6. cikke lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy a nyilvános haszonkölcsönzés tekintetében kivételeket határozzanak meg a kizárólagos jog alól, amennyiben a szerzők e haszonkölcsönzés ellenében legalább díjazásban részesülnek. A 10.

⁸ A Bizottság 2005/737/EK (2005. május 18.) ajánlása a jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokon átnyúló kezeléséről. OJ L 276/54 of 21.10.2005. Study on a community initiative on the cross-border collective management of copyright, Commission staff working staff document, 7 July 2005. Lásd még: P. B. HUGENHOLTZ: Is concurrentie tussen rechten-organisaties wenselijk? *AMI*, 2003, 203.; MARTIN KRETSCHMER: The Failure of property rules in collective administration: rethinking copyright societies as regulatory instruments. *EIPR*, 2002, 126.

⁹ EVANGELOS-PANALYOTIS LIASKOS: *La gestion collective des droits d'auteurs dans la perspective du droit communautaire*. Athens – Brussels: Sakkoulas/Bruylant, 2004, 349.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról.

cikk (1) paragrafusának (a) (b) (c) és (d) pontja pedig kivételeket határoz meg magáncélú felhasználás esetére, napi eseményekről szóló tudósításhoz kapcsolódóan, a műsorsugárzó szervezetek ideiglenes (efemer) rögzítése esetén, illetve kizárólag oktatás vagy tudományos kutatás céljából végzett felhasználás esetén. Mindezen rendelkezések magukban foglalják a közös jogkezelő szervezetek közbeiktatását, akiknek az összes érintett fél érdekét figyelembe kell venniük.

Tehát ahelyett, hogy a szerzői jog egységes megközelítését találtuk volna meg akként megfogalmazva, hogy a szerzői jog egyfajta kizárólagos jog bizonyos kivételekkel korlátozva, épp egyfajta kettősségre bukkantunk: egyes felhasználási módok majdhogynem teljesen mentesek külső behatásoktól, míg más esetekben sokkal inkább korlátok közé szorított vagy igen erősen felügyelt. Mi lehet erre a magyarázat?

2. Az ellenőrzés, mint a tulajdon alapja

A tizenkilencedik századtól a szerzőnek művén fennálló kizárólagos jogát egyfajta immateriális dologon fennálló tulajdonként foghatjuk fel, amelyre a jog garantál a szerzőnek egy kivételekkel korlátozott és/vagy a hatalom egy csökkentett formáját biztosító szellemi alkotáshoz fűződő jogot. Ez elterelhette a figyelmet arról a tényről, hogy még ha a jogosultak és a felhasználók közötti egyensúly végül is egyfajta törvényi kívánalom is, azért ennek az egyensúlynak a megteremtésében jelentős mértékben segítettek bizonyos adott *fizikai* feltételek.

Egy mű nyilvános előadása igen fontos és költséges eszközöket igényelt, például egy színház vagy egy stadion használatát. Ilyen körülmények mellett nem csoda, hogy a hallgatóság hozzáféréseinek általános feltételei tartalmaznak olyan szabályokat, amelyek ütköznek a szerzői jogban a hallgatóság érdekében megállapított bizonyos kivételekkel – bár nem mintha ez valaha is különösebb aggodalmat keltett volna. Igaz a múzeumok esetében felmerült néhány kérdés ezen intézmények közfunkciója (és finanszírozása) kapcsán, de általánosságban úgy tűnik, igen széles körű az elfogadása annak, hogy maximális fokú ellenőrzés – mint például a fenti esetben, amikor egyvalaki birtokolja a szükséges eszközöket – billentse ki a szerzői jogi egyensúlyt a jogosult előnyére.

Ami a művek többszörözését illeti, a magáncélú másolás – különösen az analóg világban – kívül esett a jogosult ellenőrzési jogán. Nem tekintették a kizárólagos jog részének. Bár az is igaz, hogy hosszú ideig a benne rejlő fizikai akadályok miatt a magánjellegű cselekményeknek aligha volt kereskedelmi jelentősége. A nagy mennyiségű és/vagy jó minőségű többszörözés az eszközök elérhetőségének függvénye volt, márpedig ezen eszközök egyszerűen a legtöbb felhasználó hozzáférési körén kívül estek, így ezen a területen az egyensúly illetően megalkotását a jogosultaknak nem esett nehezére elfogadni.

Ezzel szemben *kereskedelmi* környezetben megengedett volt a kizárólagos jog dominanciája. Ez a ‘kereskedelmi tulajdon’ az ellenőrzés gyakorlati lehetőségével is együtt járt. A kereskedelmileg releváns arányú többszörözést, terjesztést és nyilvánosságához közvetítést a jogosultak viszonylag könnyen ellenőrizni tudták annak köszönhetően, hogy bár az ilyen műveletek igen sok eszközt igényeltek, ezen eszközökhöz

igen csekély mértékben lehetett hozzáférni. A szükséges fizikai eszközök használatának kikerülhetetlensége is segített hatékony, jogi értelemben vett ellenőrzést tartani. Emellett a jogsértések elleni küzdelmet az is lehetővé tette, hogy felelősség helyeződött a jogsértéshez szükséges eszközök szolgáltatóira.

Természetesen a tulajdon és az ellenőrzés nem változhatatlan fogalmak ezen a területen. A könyvtárak esete felfedte viszonylagosságukat: Hollandiában a könyvtárakról az 1970-es évekig azt tartották, hogy a könyvtár, mint a könyvek fizikai tulajdonosának tulajdonjoga elsőbbséget élvez a szerzői jogi igénnyel szemben. De ahogyan a könyvtárak nagy közintézményekké fejlődtek, az emberek már nem vélekedtek úgy, hogy a jogosultak kereskedelmi tulajdona fölé helyeződjenek, vagy hogy jogosultak lennének jogdíjakra.

A tulajdon és ellenőrzés hagyományos egyensúlyát végül az zavarta meg, hogy a technikai fejlődés fokozatosan egyre több és jobb másolat létrehozását tette lehetővé a szerzői alkotásról. A közönség egyre jelentősebb mennyiségben másolt, így az ellenőrzés is erősebbé vált erre az ágazatra. Eszközökre és/vagy üres információs hordozókra kivetett díjak kerültek bevetésre, hogy mint indirekt intézkedések reparálják a károkat, és áthidalják a magánszemélyek és az üzleti szféra szereplőinek szerzői jogi cselekményei között keletkezett szakadékot. Amikor pedig a digitális technika is elérhetővé vált, éles konfliktus alakult ki a jogosultak kereskedelmi tulajdona és a magánfelhasználók között – a fizikai feltételek többé már nem segítettek a kívánt egyensúly létrehozásában. Valójában ez volt az első alkalom, hogy a mű valóban teljesen immateriális áruvá, vagy ahogyan John Perry Barlow beszédes kifejezése illusztrálja: „üveg nélkül árult borra”¹¹ vált. Így most a törvényi egyensúlyt *jogi* szabályozás segítségével kell helyreállítani: ami kényes művelet és nehéz megvalósítani, hiszen a digitális technika fejlődésének és alkalmazásának elképesztő sebességgel történő előretörése, valamint a különböző jogi érdekek igen élesen ütköznek egymással. Hogyan lehet mégis megvalósítani? Melyek a jogi szabályozás határai?

Határozott választ adni erre a kérdésre egyértelműen lehetetlen, hiszen az új törvényi egyensúly a szerzői jogban nem egy előre meghatározott, általános elvekre épülő ‘alapterv’ egyszerű kibontása. Inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy egyedi problémákra történik egyedi megoldások kidolgozása. Ezek a megoldások eltérő fokban alapulhatnak a status quo-n, az érdekcsoportok nyomásgyakorlásán, az internet új feltételein és lehetőségein, és politikai preferenciákon.

A tulajdon és az ellenőrzés pedig láthatóan – egy igen általános szinten – még mindig fontos szerepet játszik az új egyensúly megalapozásában. Nézzünk néhány kiragadott példát a digitális világ szerzői jogi rendszerében megfigyelhető erősödésekre. Elsőként vegyük az interaktív, on-demand felhasználások szolgáltatóját, aki, ahogyan már korábban említésre került, igencsak kivételezett helyzetben van, hiszen a rendkívüli védelmet biztosító rendszer majdhogynem teljesen szabadjára engedí azon feltételekre nézve, hogy milyen információkat szolgáltató a felhasználók-

¹¹ JOHN PERRY BARLOW: Selling wine without bottles: the economy of mind on the global net. In P. BERNT HUGENHOLTZ (szerk.): *The future of copyright in a digital environment*. Deventer: Kluwer Information Law Series no. 4., 1996, 169.

nak. A tulajdon védelme itt a legmagasabb szintű, az ezen területtel kapcsolatos stratégia csupán a tulajdon támogatására korlátozódik. Hogy a valóságban mennyire újkeletű ez a jelenség? Az online szolgáltató sok tekintetben hasonlít az antik világ stadionjainak és színházainak tulajdonosára, aki ugyancsak nyújtott kiegészítő szolgáltatásokat, és aki szintén hajlamos volt a felhasználók információs jogainak korlátozására.

Másodikként nézzük a peer to peer szoftverek szolgáltatóit (P2P), mint amilyen a KaZaA vagy a Grokster. Kezdetben úgy tűnt, ők nem felelősek a szerzői jogi jogsértésekért, azonban ma egyre több felelősség helyeződik rájuk a közvetett (közreműködői, contributory) és a helyettes (vicarious) felelősség elve alapján. Annak ellenére, hogy ugyan már sok jogrendszerben eljárás indulhat azon magánszemélyek ellen, akik letöltésbe és/vagy fájlcserélésbe bocsátkoznak, úgy tűnik, a zeneipar nem különösebben szándékozik nagyméretű offenzívát indítani a közönség ellen. A jogi figyelem középpontjában annak kérdése áll, hogy hogyan lehet fenntartani a *kereskedelmi* tulajdont a leghatékonyabb módon azon más *kereskedelmi* szereplőkkel szemben, akik az eszközeiket súlyos szerzői jogsértés mellett 'vetették be'. Ez lényegében azt jelenti, hogy a jogfejlődés megkívánja, hogy megszüntethetőek legyenek az olyan, kereskedelmi céllal működő szervezetek, amelyek többé-kevésbé világosan azzal a szándékkal tesznek elérhetővé fájlcserélő szoftvereket, hogy védett anyagok illegális használatát segítsék elő.¹² Különböző bírói döntések szolgálhatnak bizonyítékul arra, hogy napjaink jogfejlődése ebbe az irányba tart.

Harmadik példaként szolgálhat, ha megfigyeljük az ellenőrzési lehetőségek terén tapasztalható elmozdulást, azaz hogy mely eszközöket preferálják a jogalkotók a kizárólagos jogok védelmére a magáncélú másolatokkal kapcsolatban. A magáncélú másolatok készítése kívül esik a kereskedelmi területen. Gyakran jelenti saját supportok (technikai segítségnyújtás) reprodukcióját saját eszközökkel. Sem az eredeti példány, sem a másolat nem sérti a jogosult jogait. Azonban ugyanúgy látnunk kell, hogy a nagymértékű magáncélú másolás aláássa a jogosult alapvető gazdasági érdekét: kereskedelmi érdekeit fenyegeti, és ezáltal 'kereskedelmi tulajdonát'. A kizárólagos jogon esett ezen kárt valahogyan jóvá kell tenni. A múltban ezt különféle díjak kivetésével igyekeztek megoldani. Bizonyos terjedelemben nem tagadható a hasonlóság az így kivetett díjak, illetve a közvetett és helyettes felelősség eszközei között, amelyek napjainkban kerültek kifejlesztésre azon kereskedelmi szereplők felelősségre vonhatósága érdekében, akik a P2P fájlcserélő szoftverek előnyeit használják ki. Így a védett anyagok nagyfokú használatát lehetővé tevő cselekményekből profitáló vállalkozók ilyen vagy olyan módon, de a kizárólagos jog hatókörébe kerültek. Azonban a fent említett különféle díjak kivetése egyre inkább pontatlan eszköznek bizonyulnak. Digitális supportok használatára sokféle célból szükség lehet,

---

¹² Vö. a peer to peer fájlcserélésről: THOMAS HAYS: The evolution and decentralization of secondary liability for infringements of copyright-protected works (part 1). *EIPR*, 2006, 617.; PATRICIA AKESTER – FRANCESCO LIMA: Copyright and P2P – law, economics and patterns of evolution. *EIPR*, 2006, 576.; G. SPINDLER – M. LEISTER: Secondary copyright infringement – new perspectives in Germany and Europe. *IIC*, 2006.; L. A. HEYMANN: Inducement as contributory copyright infringement: MGM/Grokster. *IIC*, 2006, 31.

amely sok esetben nem foglal magában a szerzői jog számára releváns használatot. Ennélfogva a díjak egyfajta rendkívül pontatlan fizetési igénnyé váltak, s így többé nem kelthetjük azt a látszatot, hogy ezen a területen képesek betölteni a szerzői jogi igény alátámasztásához szükséges ellenőrzési funkciót. Az Európai Bizottság világosan kifejezi idegenkedését az új díjaktól, helyettük a sokkal pontosabb eszközök, mint amilyen a digitális jogkezelés (digital rights management, DRM) használatát részesíti előnyben. A DRM maximális ellenőrzést tesz lehetővé, így ez a preferált eszköz, *annak ellenére*, hogy a DRM a technikai védelmi eszközökkel kombinálva a felhasználók jogát az abszolút minimumra korlátozza.¹³ Ez egy újabb jel ami azt mutatja, hogy míg egyes felhasználási jogok messzemenően tiszteletben tartottak, addig más felhasználási jogok láthatóan szinte a nem-létezés szintjére süllyedhetnek olyan területeken, ahol a jogosultak maximális ellenőrzést gyakorolnak.

3. A közös jogkezelés stratégiája

A jogosult személyes ellenőrzése és a ‘tulajdon jelleg’ erős szerzői jogi pozíciót hozhat létre, a *tömeges használat* bizonyos eseteiben azonban a személyes ellenőrzés és/vagy a személyes engedélyezés lehetetlen vagy nem kívánatos. A közös jogkezelési mechanizmus előnyt élvez bizonyos esetekben az egyéni ellenőrzéssel szemben. Ezen a területen az egyes felhasználások kikerülnek a tulajdon-szemlélet hatóköréből. Ahol a személyes engedélyezés kikerül, ott a közös kezelés szintjén meghatározott árakat fogunk találni, és a felhasználás egyéb feltételeinek is meghatározottnak kell lenniük. Itt most nem az egyéni alkotásról van szó, hanem igen sok jogosult megszámlálhatatlan mennyiségű művére vonatkozó ‘kereskedelmi cselekményekről’. Ahogyan a tulajdon logikája elveszti az erejét, más érdekek kaphatnak jelentőséget. A tömeges használat megkönnyítésének igénye alapulhat a közoktatásnak, a belső piac megvalósításának, a verseny szabályozásának érdekeire hivatkozva, vagy olyan homályosabb indokon, mint az információ könnyebb áramlásának általános értelemben vett elősegítése. Ezek a területeken egyik fél jogai és kötelezettségei sem alapulnak többé tulajdonorientált megközelítésen – valamilyen stratégia vette át a vezető helyet.

Ha végigtekintünk a szerzői jog egészén, az a benyomásunk, hogy mindkét megoldás – tehát a személyesen ellenőrzött tulajdon és a közösen kezelt érdekek – felmerül a különböző helyzetekben. Kezdetleges formában ez a kettősség mindig is létezett a szerzői jogban, digitális környezetben azonban a szembenállás erősebbé válik. Ezen a ponton térjünk vissza fő kérdésünkhöz, azaz hogy vajon a felhasználási modelleknek lehet-e ösztönző hatása a minőségre, és hogy vajon a felhasználási modellek kö-

¹³ KAMIEL KOELMAN: Auteursrecht en technische voorzieninge. Juridische en rechtseconomische aspecten van de bescherming van technische voorzieningen. *SDU*, 2003.; KAMIEL J. KOELMAN – NATALI HELBERGER: Protection of technological measures. In P. BERNT HUGENHOLTZ: *Copyright and electronic commerce, legal aspects of electronic copyright management*. The Hague – London – Boston: Kluwer Law International, 2000, 165–227.; P. AKESTER – R. AKESTER: Digital rights management in the 21st century. *EIPR*, 2006, 159.; MACIEJ BARZEWSKI: International framework for legal protection of digital rights management system. *EIPR*, 2005, 165.

zötti extrém különbségek, azon piacokon amelyekre így különbözőképpen hatnak, járhatnak-e aszimmetrikus hatással a szerzői jog egyik funkcióját, a minőségösztönzést tekintve.

4. Minőség szabályozott piacokon

Eddig tehát arra a következtetésre jutottunk, hogy két felhasználási modell létezik a szerzői jogban, amelyek a digitális környezetben még távolabb sodródnak egymástól. A jogszabályi rendszer jelenleg lehetővé teszi a művek felhasználást mind egy megszemenően autonóm, egyedi módon – online információs szolgáltatások útján –, mind a közös kezelés változataival, amelynél pedig a szerzői jogban fokozatosan leértékelődik a tulajdoni szemlélet a közérdek, és más egyéb érdekek előtérbe helyezése miatt. A szerzői jog többé már nem biztosít privilegizált pozíciót ezen egyéb érdekekkel szemben. Végeredményben egy teljesen jogi technikalitássá redukált tulajdon képzelhető el ezen a területen: a magánjog egy olyan szintje, amely teret enged a szerzői jog tulajdonjogként való meghatározásának, de csak olyan mértékben, amennyire az hasznos lehet az átruházások és más cselekmények kifogástalan végrehajtásához, vagy a jogsértések elleni fellépésekhez. A szerzőnek biztosított kizárólagos jog azonban nem biztosít a szerzőnek (vagy jogutódjának) speciális ‘ranghelyet’.

A felhasználás két szélsőséges módja közötti különbségek szükségszerűek, és amennyiben mindegyiknek megvan a maga háttere és a saját logikája, jogosak is. Mégis, végül mindkét modellnek alkalmazkodnia kell a szerzői jog alapvető feladataihoz. Az egyik ilyen alapvető feladat a tudomány és a művészetek fejlődésének előmozdítása. Ezen előrelépés megvalósításának kétségtelenül az az egyik fő útja, hogy a közönség számára megfelelő hozzáférést biztosítsunk a szerzői jogilag védett anyagokhoz. Más kérdés, hogy vajon a felhasználások különböző módja maga után vonhatja-e a jogosultakra kifejtett eltérő szintű ösztönzőerő kialakulását a *minőség* fokozására. Vezethet a két rendszer aszimmetrikus eredményhez a minőséget illetően? Vajon az autonóm vagy a ‘stratégia által vezérelt’ felhasználás segíti jobban a diverzitás, a fantázia és az innováció serkentését?

Bár az autonóm megközelítés valószínűleg szerényebb célkitűzéseket mondhat magáénak a minőségösztönző funkciót illetően – hiszen nem több a célja, mint tisztességes feltételek megteremtésével versenykörnyezet biztosítása a kreatív és az információs ágazat számára –, mégis ez a koncepció igen jól segítheti a tartalom minőségének fejlesztését. Itt ugyanis az információhoz jutás exkluzív és gyakran viszonylag költséges. A fogyasztók tehát megkövetelik majd a minőséget. Egy vállalkozó által nyújtott *szolgáltatás* esetében a fogyasztók általában különös odafigyelést várnak el a minőség tekintetében. Olyan ágazatokban, ahol magas nyereség érhető el, valószínűleg a verseny is igen szoros lesz, és az ajánlott tartalom minősége lesz az egyik legnyilvánvalóbb versenyszempont.

Az olyan szektorokban, ahol a közös jogkezelés a jellemző, a különböző érdekek egyensúlyának a megteremtésére törekednek. Ez azt jelenti, hogy a felhasználók érdekei igen fontos helyet foglalnak el. De ha a felhasználók érdekeit nézzük, rájövünk, hogy esetükben gyakran a könnyű *hozzáférés* kerül az első helyre, és nem

mindig érdekelték a legmagasabb minőség elérésében. Itt fontos szempont, hogy a mű elfogadható áron legyen megszerezhető. A közös jogkezelés elsősorban pusztán az információ felhasználóhoz történő eljuttatásának ‘törvényes szállítóeszközé-ként’ szolgál. Ez pedig egy tökéletesen semleges funkció. Emellett olyan piacokon, ahol más minőségösztönző eszközök is léteznek, teljes mértékben felesleges és talán nemkívánatos is lenne, hogy a közös jogkezelés egyéb feladatot is betöltsön amellett, hogy a műveket elérhetővé tegye annyi felhasználó számára, amennyinek csak lehetséges.

Még találhatunk olyan eseteket, ahol egy bizonyos piac feltételei az átlagos ízlés szolgálatának irányába fejlődnek. Bizonyos típusú művek ki vannak szolgáltatva a rádiók, televíziók befogadásának, márpedig a sugárzó szervezetek szolgáltatásai – a kereskedelmi csatornák nyomásának hatására – az átlagos ízlés szolgálatnak irányába tendálnak. Elképzelhető, hogy a jelenlegi piaci mechanizmusok működnek, és maximális minőség érhető el olyan zenék esetében, amelyek majdhogynem mindenkinek megfelelnek, de a nagytöbbség befogadó készségén kívül eső zenék számára a feltételek már nem olyan kedvezőek. Viszont ahol maga a piac nem segíti elő a minőség megalkotását, egy tökéletesített közös jogkezelés önkéntelenül is ezt a hatást érhetné el. Hiszen ha kielégítő minőségű zeneművek bőséges mennyiségben és elfogadható áron elérhetőek, egy ‘speciális’ termékkel talán még nehezebb piacra lépni. Ez pedig felveti a kérdést, hogy akkor végül is nem lenne-e ésszerű fenntartani a közös jogkezelő szervezetek bevételeinek egy részét kulturális célokra, azaz vajon alappal feltételezhetjük-e, hogy az ilyen szervezetek szolgálhatják (és szükséges hogy szolgálják) a kereskedelmi láncon kívül a piac minőség-versenyt károsító hiányosságainak korrekcióját.¹⁴

Egy pillanatra fogadjuk el azt a feltevést, hogy helye és értelme lehet a közös jogkezelés területén egy sokkal aktívabb minőségpolitikának. Ennek megvalósításának módja újabb kérdést jelentene. Egy olyan megközelítés kellene legyen, amely illeszkedik a közös jogkezelés logikájá és feltételi közé. Ami azt jelenti, hogy nincs értelme megpróbálni a szabad piacon található minőségösztönző eljárásokat lemásolni. Erre, a szabad piac ‘újraindítására’, a bíróság néhányszor kísérletet tett olyan esetekben, ahol a jog – közvetlenül vagy közvetve – kötelező engedélyezést ír elő megfelelő kompenzálás ellenében. A kompenzálás nagysága ilyenkor azon összeg alapján került kiszámításra, amely az ésszerűen fizetendő engedélyezési díj lenne. De akármennyire is jól megindokolt, igen bonyolult jogilag meghatározni az ésszerű árat. És hogy provokatívak legyünk, igen világos a jogalkotók és a bíróságok azon szándéka, hogy a díjak ne legyenek *túl* magasak. Ugyanakkor jogosan kérdezhetnénk, hogy egy valóban szabad piacon lehet-e egyáltalán meglehetősen magas az engedélyezési díj, amikor egy ‘elszámolási ügynökség’ olyan engedélyeket ajánl, amelyek sima és egyszerű megszerzését jelentik az összes kívánt jognak. Természetesen ezzel nem azt állítjuk, hogy a sza-

¹⁴ Maguk a közös jogkezelők hangsúlyozzák politikájuk szociális és kulturális hatását: BUMA-STEMRA: *Music in Europe: Sound or silence? Study of domestic Music repertoire and the impact of cultural policies of collecting societies in the EU 25*. Utrecht: Capgemini, 2004.

bad piac lenne a csodaszer a minőségösztönzésre. A szabad piacon a jogok túl kevés piaci szereplő kezében való koncentrálódása és a kreativitási tényező – az egyéni alkotó – alulértékelése éppúgy fenyegetést jelenthetne az információs termékek minőségére.

Talán nincs ok aggódni a kulturális és információs termékek minősége miatt a különböző felhasználási modellek esetében. Valóban lenyűgöző, hogy mennyi kiváló mű születik. Mindemellet azonban mindannyian tudjuk, hogy a minőség bizonyos helyzetekben fenyegetett. Ha elkötelezettek vagyunk a szerzői jog mellett, és ha a szerzői jog alapvető értelmét komolyan vesszük, nem lenne következetes, ha a sok különböző, ide vonatkozó érdekléssel foglalkoznánk, azonban épp ezt az egy, igen fontos érdeket hagynánk figyelmen kívül.

